

No comprendrem mai una obra només mirant-la.
On no ens preguntem, res no aprenem, i on no busquem,
no hi trobem res. Cap obra d'art no es manifesta a primera
vista amb tota la grandesa i profunditat. No sols volen ser
admirades, sinó també compreses.

STEFAN ZWEIG

El misteri de la creació artística, 1938

SUMARI

Presentació	9
Pròleg	11
Primera part. Vida i trajectòria	17
1.1. Família i formació	19
1.2. Ingrés en l'art: primeres exposicions	35
1.3. Maduresa artística i docent	49
1.4. Balanç i noves expectatives	67
Segona part. Estudi de l'obra	81
2.1. Primeres cerques	83
2.2. <i>Collages</i> de matèria i poesia	101
2.3. La pintura-objecte i les seues narratives	119
2.3.1. «Dobles»	123
2.3.2. «Personajes»	126
2.3.3. «Máscaras»	134
2.3.4. «Escuadras y cartabones», homenatges i quadres-poema	137
2.3.5. «Abanicos»	139
2.4. Obres recents	143
2.4.1. <i>Mujeres</i>	144
2.4.2. <i>Tablas de lavar</i>	147
2.4.3. <i>Los cuatro jinetes del Apocalipsis</i>	152
2.4.4. «Guantánamo»	156
2.4.5. «África»	160
2.4.6. Dibuxos	162
Notes i bibliografia	169
Exposició «Carmen Grau: <i>collages</i> de matèria i poesia»	187
Centre Cultural La Nau, abril-setembre 2025	

PRESENTACIÓ

Tenim entre les mans una publicació que compleix la doble funció de ser alhora una monografia i el catàleg de l'exposició de Carmen Grau a l'emblemàtica Sala Martínez Guerricabeitia del Centre Cultural La Nau. Aquest espai, símbol del compromís de la Universitat de València amb l'art i la cultura, es converteix en l'escenari on la visió d'aquesta pintora valenciana troba un lloc per a dialogar amb el públic, la comunitat universitària i amb el context cultural contemporani.

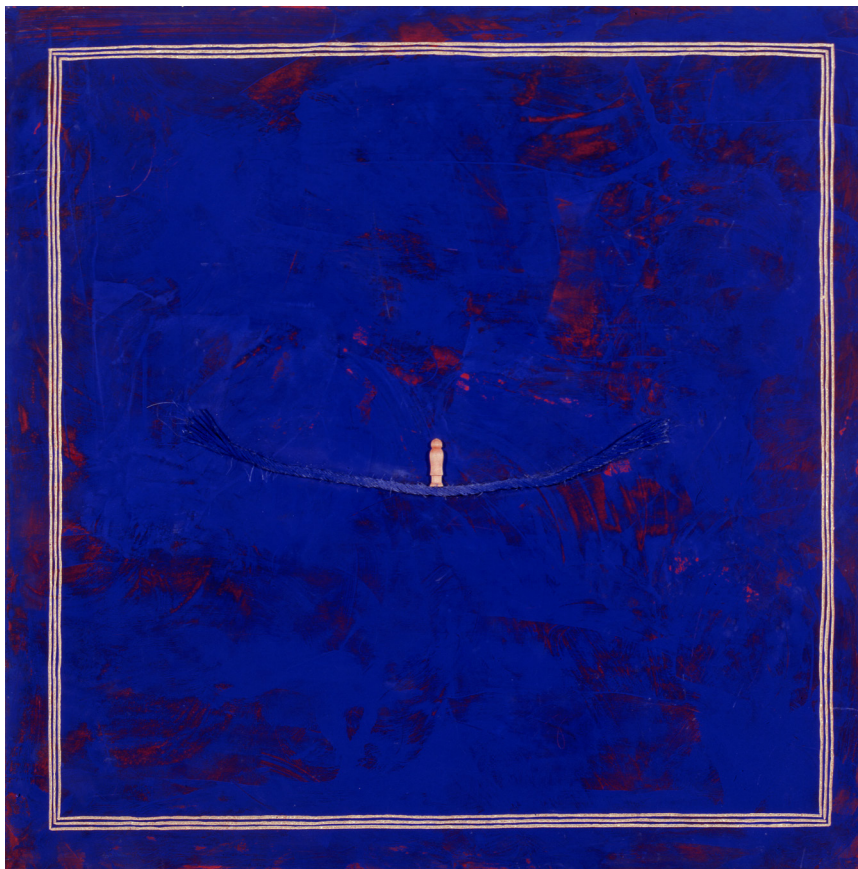
Carmen Grau és una creadora amb una extensa trajectòria que es caracteritza per una recerca constant, al llarg de mig segle, sobre la imatge, la matèria i l'objecte, sense deixar d'estar connectada amb el seu entorn històric. Per mitjà de la seua obra ha construït un llenguatge plàstic amb el qual explora les seues preocupacions com a dona i com a pintora, sempre crítica amb el sistema artístic al qual ella mateixa, com a catedràtica de la Facultat de Belles Arts, pertany. Cadascuna de les seues peces convida a la reflexió i converteix les seues composicions en un espill que reflecteix tant els anhels com els desafiaments del nostre temps.

Aquesta mostra és fruit de la recerca desplegada durant els darrers quatre anys entre l'artista i els autors: inicialment amb Sebastián Gómez, el treball del qual ha sigut supervisat i posteriorment continuat per José Martín, professor de la Universitat de València i director de la Col·lecció Martínez Guerricabeitia. En aquesta monografia el lector trobarà el text crític que contextualitza i analitza el treball de Carmen Grau, juntament amb les obres de cadascun dels seus períodes creatius. Al final s'ha preparat un apartat amb les peces exposades en la mostra.

Aquesta exposició que s'emmarca dins de la línia de treball denominada «Trobades amb la Col·lecció»; mitjançant aquesta denominació proposem exposicions que permeten aprofundir en les trajectòries dels i les artistes que formen part de la Col·lecció Martínez Guerricabeitia de la Universitat de València.

M. Vicenta Mestre Escrivà
RECTORA DE LA UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

Ester Alba Pagán
VICERECTORA DE CULTURA I SOCIETAT

1. *En la cuerda floja*, 2000. Tècnica mixta sobre taula, 122 x 122 cm.

¿Por qué se pinta? Se pinta porque se desea vivir en la cuerda floja, aunque sea gritando de miedo sobre el vacío.

CARMEN GRAU

Pintando el tiempo, 2007

PRÒLEG

En l'última entrevista a Carmen Grau publicada fins avui, la pintora enuncitava la seua filosofia artística en una senzilla frase: «El arte es una forma de vida».¹ Aquesta afirmació resumeix la seua profunda concepció del paper que exerceix l'art en l'existència humana, com a experiència arrelada en la vida mateixa que no es limita a ser una mera activitat o professió, sinó que es converteix en una manera integral de trobar-se al món. Per a ella, l'acte de crear és un compromís existencial, on cada obra és una extensió de la identitat del creador, un reflex de la seua experiència i de la seua manera d'afrontar la complexitat de la vida, i un mitjà per a establir un diàleg obert amb el món.

Aquesta identificació entre l'art i la vida no és una idea improvisada, perquè la trobem ja diverses vegades en el seu llibre *Pintando el tiempo*,² i l'havia expressada molts anys abans, amb una mica més d'extensió, quan va dir en una altra entrevista: «La pintura es una experiencia vivencial, como cualquier lenguaje creativo. Tiene que existir un compromiso de lo creado con el propio tiempo, el espacio y la memoria. Creo que el viejo oficio de crear implica una manera de ver y de ser ante la vida».³ Si analitzem aquestes tres oracions, trobarem un compendi del seu pensament estètic. La noció que «la pintura és una experiència vivencial, com qualsevol llenguatge creatiu» subratlla que el procés creatiu és un

acte personal i subjectiu que involucra la totalitat de l'ésser de l'artista. Que la pintura, lluny de ser una producció tècnica o comercial, consisteix en un diàleg íntim i envoltant entre l'artista i el seu material. I que aquest acte de crear és una experiència en què la interacció amb els materials, les formes, les textures i els colors no sols construeix una imatge, sinó que també comunica un sentiment, una reflexió, una història, com el mitjà d'expressió que és. L'afirmació que «ha d'existir un compromís de la cosa creada amb el propi temps, l'espai i la memòria» indica com és d'important en la seua poètica el compromís de l'artista amb la societat del seu temps, la responsabilitat de reflectir, qüestionar o dialogar amb la realitat que l'envolta, i el paper clau que hi tenen la memòria personal i col·lectiva. Finalment, en referir-se al «vell ofici de crear» es fa evident el seu respecte per les tradicions i tècniques, per l'esforç manual i la dedicació, però també la seua convicció que la creació comporta «una manera de veure i de ser davant la vida», amb la qual es suggereix que hi ha en l'ofici una forma d'estar compromès amb un mateix i amb el món, una certa ètica o moralitat que està arrelada en l'autenticitat i el compromís personal.

Entendrà el lector, després del que s'ha dit, que aquesta monografia porte per títol *Carmen Grau: vida i pintura*, perquè cap altre no n'anunciaria amb més claredat i pertinència el contingut. És clar perquè plasma la idea que la vida i l'obra d'un artista estan inextricablement lligades i reflecteixen aqueixa connexió fonamental que l'artista defensa. I pertinent perquè avança les dues parts que la componen: una primera dedicada a la seua vida i trajectòria, on s'aborda la biografia humana i professional, i una segona, destinada a l'estudi de la seua obra, que analitza la seua producció pictòrica per èpoques, de manera que s'ofereix una visió integral tant de la seua vida com de la seua pintura.

Carmen Grau Bernardo (València, 1948) va desenvolupar una primerenca vocació artística motivada, en molt bona part, per la professió del seu pare, el dibuixant i historietista José Grau. Decidida a assumir l'art com a destí, va cursar els seus estudis a l'Escola de Belles Arts de Sant Carles de València, on dècades després desplegaria una carrera docent fins a arribar a catedràtica. El seu ingrés al món de l'art es va produir al principi dels anys setanta, i ràpidament es va forjar un nom dins del panorama artístic valencià per mitjà d'un reconegut informalisme matèric. No va ser fàcil emprendre una carrera professional, produir una obra inconfusible i aprofitar totes les oportunitats del moment per a

donar-la a conèixer, sent dona, esposa i mare (tot i comptar amb la complicitat del seu marit, el també pintor Mariano Maestro). Les primeres crítiques evidencien el paternalisme amb el qual usualment eren rebudes les joves artistes que s'endinsaven tímidament en el món de l'art, llavors encara sense referents femenins que refutaren la identificació tàcita entre la creativitat genuïna i la masculinitat. Amb tot, en les dècades dels vuitanta i noranta va aconseguir una apreciable projecció, i va rebre nombrosos guardons en certàmens nacionals; va presentar regularment la seua obra a les galeries valencianes Punto i Arte Xerea, així com també a les fires Interarte i Arco, on va aconseguir un acceptable acolliment entre aficionats i col·leccionistes. No obstant això, en les últimes dècades, tot i haver forjat un estil recognoscible i malgrat aqueixa dilatada carrera que inclou una trentena d'exposicions individuals i més d'un centenar de col·lectives, la seua figura ha sigut desatesa i no rep l'atenció que mereix.

En la historiografia de l'art valencià ocupa un lloc incert. Estaria adscrita a una «segona generació abstracta»⁴ seguint el deixant de l'informalisme, cosa que la despullaria, *a priori*, d'una vertadera originalitat, divisa fonamental de la grandesa moderna. Per contra, una revisió atenta de la seua obra mostraria que va més enllà del caràcter matèric de l'informalisme i que, pel fet d'incorporar-hi objectes i figures portadores d'una narrativitat molt personal, el transcendeix, l'obre a la comunicació d'una manera innovadora. Per tant, no és una informalista tardana ni tampoc un «epígon en la pintura valenciana de la dècada dels vuitanta»,⁵ sinó una artista heterodoxa que en aqueixa dècada desplega, en una personalíssima conjunció, matèria, pintura i poesia. Una formalista heterodoxa, perquè, sense renunciar a l'experiència sensible, al goig estètic, la seua pintura no és aliena a la vida, a les evocacions literàries ni als continguts polítics.

Aquesta penúria historiogràfica afecta també altres artistes valencians contemporanis, però és especialment notòria en el cas de les dones, ja que poquíssimes han sigut objecte d'un estudi particular. Precisament, el propòsit d'aquesta monografia és rescatar Carmen Grau d'aquest oblit relatiu i situar-la en el lloc que li correspon en la història de l'art valencià contemporani. Per fer-ho, s'ha optat per un enfocament dual que considera tant les particularitats de la seua experiència com a dona en l'àmbit artístic –incloent-hi els desafiaments i els condicionaments que la seua identitat de gènere podia haver imposat en la creació i la recepció de la seua obra– com la inserció de la seua vida i obra dins del

context artístic de la seua època, amb exploració dels seus vincles amb els corrents i els artistes contemporanis. Aquest enfocament ofereix una visió més completa i matisada de Grau, i revela la seua singularitat i rellevància històrica, mitjançant l'estudi de la seua biografia en relació amb les circumstàncies familiars, l'educació rebuda, la trajectòria artística i la recepció crítica; seguit per l'anàlisi detallada de la seua obra dins les tendències estètiques i les inquietuds polítiques i culturals de cada període. Tot plegat, amb la intenció –pròpia de la història de l'art tal com l'entendem– de tractar-la no pas com una figura aïllada en la seua identitat femenina, sinó com una protagonista més dins de l'escena artística del seu temps.⁶

Si els principals components de la bibliografia d'un creador contemporani són les monografies i els catàlegs d'exposicions retrospectives, resulta especialment cridanera la falta de tots dos en el cas de què tractem. Encara que l'absència d'una monografia no és tan estranya, sí que sorprèn més que, malgrat haver protagonitzat una trentena d'exposicions individuals, s'hagen publicat tan pocs catàlegs i, menys encara, que continguén informació substancial. Només dos mereixen ser citats. El primer, corresponent a l'exposició a la Galería Arte Xerea (1990), per les col·laboracions de Vicente Aguilera Cerni, Román de la Calle i Rafael Prats Rivelles, encara que amb un biaix més estètic que no històric.⁷ El segon és el catàleg de l'exposició a l'Almodí de València; encara que, malgrat al caràcter parcialment retrospectiu de la mostra, la seua comissària, Maite Beguiristain, el va centrar en la sèrie «Personajes», i cap dels tres textos inclosos no fa balanç d'una trajectòria que, ja llavors, abastava tres dècades.⁸ Davant el buit de publicacions de referència, l'interessat ha de recórrer als crítics que regularment han comentat les seues exposicions, en particular, Rafael Prats Rivelles i Román de la Calle, per compilar així una sèrie discontinua de judicis puntuals que li permeten formar-se una visió global.

Afortunadament, aqueixa escassetat bibliogràfica es veu parcialment compensada per alguns textos de l'artista sobre la seua pròpia creació, que han sigut fonamentals per a l'anàlisi de sèries i obres concretes. El més important d'aquests és la seua tesi doctoral, presentada en 1987 i publicada parcialment en el llibret *Pintando el tiempo*, de 2007.⁹ Juntament amb aquests escrits, la principal font d'informació han sigut les converses mantingudes durant els quatre últims anys entre l'artista i els autors: primer, amb Sebastián Gómez (entre el desembre de

2020 i el maig de 2021) i després, amb José Martín (del gener de 2022 a l'octubre de 2024). Aquestes entrevistes han resultat imprescindibles, com es comprovarà en els capítols que segueixen. Tractant-se d'una obra tan autobiogràfica –la d'una artista que considera que «las pinturas evocan el mundo de sus creadores más que a sí mismas»–,¹⁰ no estranyarà el protagonisme de les seues pròpies declaracions en el relat. No obstant això, conscients de la seua naturalesa subjectiva i de la fal·libilitat de la memòria, hem sotmès aqueixos testimoniatges orals a la «verificació encreuada» que recomana Enrico Crispolti,¹¹ contrastant-la amb altres fonts, com l'hemerografia conservada per l'artista, encara que aquesta és limitada i presenta llacunes temporals. Ara bé, aquesta corroboració no sempre ha sigut possible a causa de la falta d'un currículum fidedigne en els detalls i, sobretot, d'una catalogació sistemàtica de tota la seua producció. Una manca que ha complicat la identificació i la datació de les obres, com també la delimitació entre sèries, ja que els títols, els anys i les adscripcions han variat amb el temps i segons la font.

Confiem que l'esforç de documentació realitzat en aquest llibre, la publicació del qual coincideix amb l'exposició que la Universitat de València li dedica a la Sala Martínez Guerricabeitia del Centre Cultural La Nau, desperte un renovat interès per l'obra de Carmen Grau, una pintora amb una originalitat i una creativitat que mereixen ser redescobertes i estimades per un públic més ampli. Aquest ha sigut, en darrera instància, el propòsit que ens ha guiat en la preparació de totes dues iniciatives.

J. M. M.
UNIVERSITAT DE VALÈNCIA